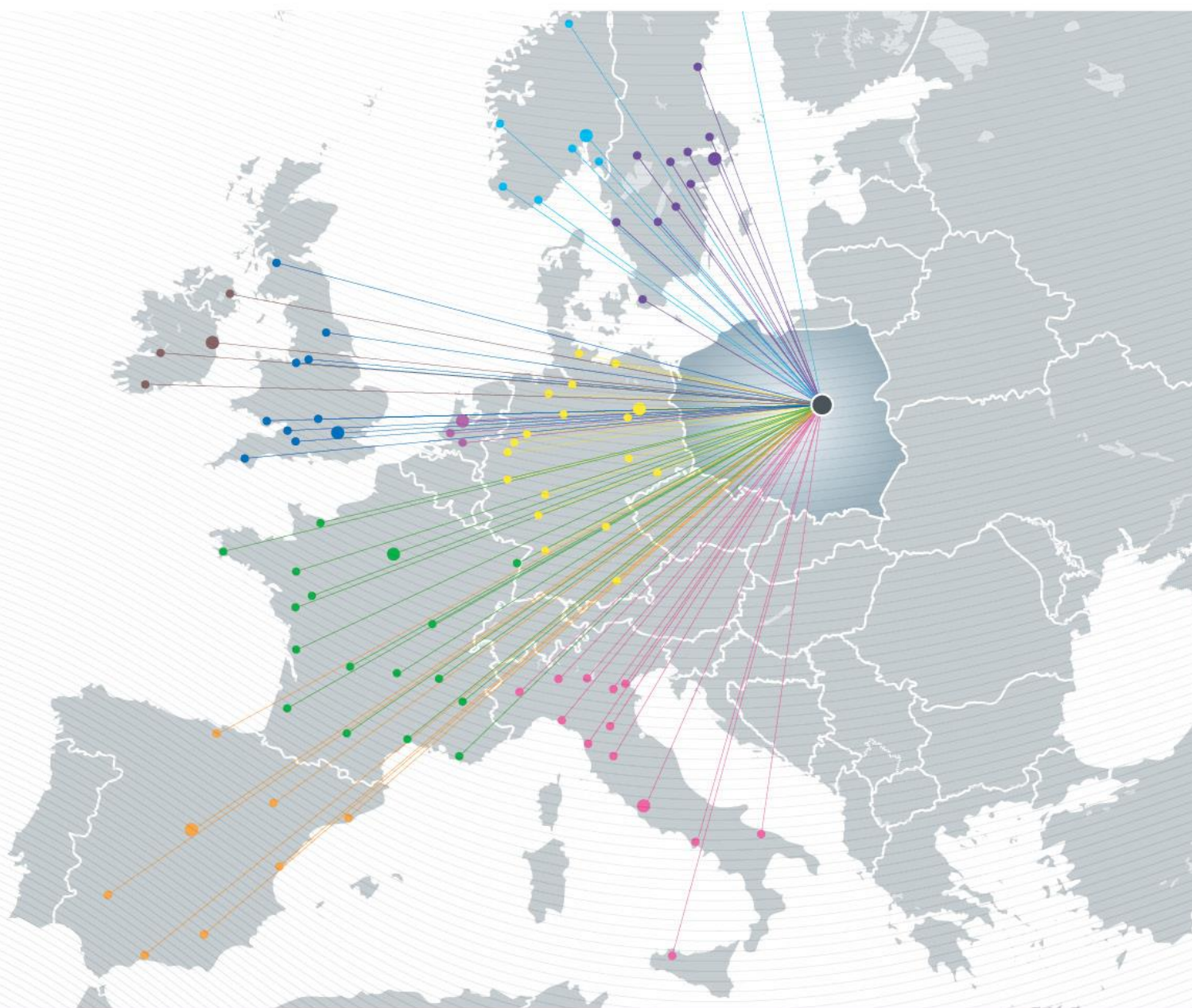




Polskie Organizacje Imigranckie w Europie

Polskie organizacje imigranckie w Hiszpanii – raport z analizy danych zastanych



OŚRODEK
BADAŃ NAD
MIGRACJAMI



UNIwersytet
Warszawski



Polskie Organizacje
Imigranckie w Europie

Polskie organizacje imigranckie w **Hiszpanii** – raport z analizy danych zastanych

Mikołaj Stanek



OŚRODEK
BADAŃ NAD
MIGRACJAMI



UNIwersytet
Warszawski

Warszawa 2019



OŚRODEK
BADAŃ NAD
MIGRACJAMI

Ośrodek Badań nad Migracjami UW
ul. L. Pasteura 7, 02-093 Warszawa
tel. +48 2255 46 770
kom. +48 600 42 90 43
e-mail: migration.cmr@uw.edu.pl
www.migracje.uw.edu.pl

Autor raportu: dr Mikołaj Stanek
Email: mstanek@ces.uc.pt

Kierownik projektu: dr hab. Michał Nowosielski
Koordynator badań: dr Witold Nowak

Copyright by Ośrodek Badań nad Migracjami UW 2019
ISBN 978-83-66348-18-9



NARODOWE CENTRUM NAUKI

Projekt badawczy „Polskie Organizacje Imigranckie w Europie”
realizowany w latach 2015-2020 jest finansowany przez
Narodowe Centrum Nauki z siedzibą w Krakowie w ramach
programu SONATA BIS (nr 2014/14/E/HS6/00731)



Spis treści

O projekcie	5
I. Charakterystyka procesu migracyjnego oraz zbiorowości imigranckiej w Hiszpanii	7
I.1. Historia migracji z Polski do Hiszpanii	7
I.2. Historia organizacji polonijnych w Hiszpanii	10
I.3. Charakterystyka społeczno-demograficzna zbiorowości imigranckiej w Hiszpanii	11
II. Charakterystyka Hiszpanii jako kraju przyjmującego	14
II.1. Założenia i realizacja polityk migracyjnych i integracyjnych	14
II.2. Uwarunkowania formalno-prawne i finansowe funkcjonowania organizacji imigranckich	15
II.3. Dyskurs publiczny o imigrantach i ich organizacjach	16
II.4. Dominujące postawy społeczeństwa Hiszpanii wobec imigrantów i ich organizacji	17
III. Bilateralne relacje między Polską a Hiszpanią	19
III.1. Charakterystyka stosunków politycznych w XX i XXI wieku	19
III.2. Charakterystyka umów i porozumień międzynarodowych między Polską a Hiszpanią	21
III.3. Dominujące wzajemne postawy społeczeństw Polski i Hiszpanii	22
IV. Literatura	22
Aneks	27

O projekcie

Prezentowany raport został przygotowany w ramach projektu „Polskie organizacje imigranckie w Europie” realizowanego w latach 2015-2020. Celem projektu było dokonanie diagnozy i wyjaśnienia uwarunkowań stanu polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich.

Przez organizacje imigranckie rozumie się tu stowarzyszenia stworzone przez i dla imigrantów dla realizacji celów związanych z dostarczaniem usług – społecznych, ekonomicznych i kulturowych – lub prowadzących działalność rzeczniczą na rzecz społeczności (Rodriguez-Fraticelli i in. 1991). Poprzez stan organizacji rozumie się tu aktualne położenie organizacji w zakresie struktury formalno-prawnej, miejsca i zasięgu działania, profilu działalności, form współpracy, zasobów ludzkich, zasobów materialnych, źródeł finansowania, które podlegają zmianom pod wpływem czynników egzo- i endogennych.

Projekt zakładał badanie dwójakiego rodzaju:

- Badanie diagnostyczne, mające na celu diagnozę stanu polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich.
- Badanie wyjaśniające, mające na celu udzielenie odpowiedzi na pytanie: jakie czynniki kształtują stan polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich?

Dzięki porównaniu stanu organizacji w wybranych krajach oraz pogłębionym badaniom nad specyfiką jego uwarunkowań możliwe było zweryfikowanie następujących hipotez:

H1: Stan polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich zależy od charakterystyki procesu migracyjnego oraz zbiorowości imigranckiej.

H2: Stan polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich zależy od charakterystyki kraju wysyłającego.

H3: Stan polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich zależy od charakterystyki kraju przyjmującego.

H4: Stan polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich zależy od bilateralnych relacji między krajem wysyłającym a przyjmującym.

Do realizacji badań porównawczych w projekcie wybrano następujące kraje: Niemcy, Francję, Wielką Brytanię, Irlandię, Norwegię, Szwecję, Holandię, Włochy i Hiszpanię.

Badania terenowe przeprowadzone zostały następującymi technikami badawczymi:

- a. Badanie techniką sondażu internetowego (CAWI) – ilościowe badanie zaangażowania społecznego, stosunku do polskich organizacji imigranckich oraz charakterystyki społeczno-demograficznej Polaków mieszkających w wybranych krajach europejskich.
- b. Wywiady pogłębione z przedstawicielami instytucji zajmujących się koordynacją, kreowaniem i realizacją polityki polonijnej na temat oceny założeń i realizacji polityki polonijnej, oceny kondycji polskich organizacji imigranckich, oceny czynników wpływających na stan polskich organizacji imigranckich.
- c. Wywiady pogłębione z przedstawicielami instytucji zajmujących się koordynacją, kreowaniem i realizacją polityk migracyjnych i integracyjnych w wybranych

krajach europejskich na temat oceny założeń i realizacji polityk imigracyjnych i integracyjnych oraz ich wpływu na stan polskich organizacji imigranckich.

- d. Wywiady pogłębione z ekspertami w zakresie polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich na temat oceny kondycji polskich organizacji imigranckich, oceny czynników wpływających na stan polskich organizacji imigranckich.
- e. Studia przypadków polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich, mające na celu szczegółowe zbadanie działalności wybranych organizacji ze szczególnym uwzględnieniem ich kondycji oraz czynników na tę kondycję wpływających (wywiady pogłębione z liderami wybranych organizacji, przedstawicielami otoczenia, dokumentacja działalności instytucji w postaci np. fotografii, wycinków prasowych, programów, publikacji etc.).
- f. Badanie techniką sondażu instytucjonalnego polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich mające na celu zdiagnozowanie stanu tych instytucji. Sondaż zostanie przeprowadzony w formie ankiety internetowej oraz rozsyłanej ankiety pocztowej dla zwiększenia odsetka zwrotu.

I. Charakterystyka procesu migracyjnego oraz zbiorowości imigranckiej w Hiszpanii

I.1. Historia migracji z Polski do Hiszpanii

Obecność Polaków w Hiszpanii datuje się od XVI wieku. W okresie I Rzeczypospolitej do Hiszpanii przybywali podróżnicy, dyplomaci oraz duchowni. W okresie rozbiorowym Polacy zaznaczyli swą obecność na ziemi hiszpańskiej uczestnictwem wojsk Księstwa Warszawskiego, a niespełna dwie dekady później udziałem w pierwszej wojnie karlistowskiej Pułku Ułanów Polskich przy francuskiej Legii Cudzoziemskiej (1833-1839) (Bąk 2004; Kudła 2002). W drugiej połowie XIX i na początku XX wieku Hiszpania stała się celem podróży, a w niektórych przypadkach czasowego lub stałego osiedlenia niewielkiej grupy Polaków¹. W okresie międzywojennym Polacy w Hiszpanii stanowili nieliczną i bardzo rozproszoną terytorialnie grupę, liczącą według Spisu Powszechnego z 1931 r. niespełna 180 osób (Instituto Nacional de Estadística 1931).

Z grupy osób, które różne koleje losu sprowadziły do Hiszpanii jeszcze w trakcie trwania lub po zakończeniu II wojny światowej i które zdecydowały się na osiedlenie w tym kraju, wyłoniło się niewielkie, choć dobrze zorganizowane środowisko polonijne (Bąk 2008). Szczególne znaczenie dla rozwoju wspólnoty polonijnej w Hiszpanii miał przyjazd grupy około 50 młodych studentów – w głównej mierze byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie – stypendystów hiszpańskiej organizacji *Obra Catolica de Asistencia Universitaria*. Niektórzy z nich zdecydowali się na pozostanie w Hiszpanii i stali się trzonem niewielkiej polskiej społeczności osiadłej w Hiszpanii (Malinowski Rubio 1991).

W Spisie Powszechnym z 1950 r. odnotowano obecność w Hiszpanii 258 osób polskiego pochodzenia. Przez kolejne dekady liczebność Polaków w Hiszpanii nie uległa istotnym zmianom. Dopiero w latach osiemdziesiątych, a w szczególności po wprowadzeniu w Polsce stanu wojennego zjawisko napływu Polaków do Hiszpanii uległo znacznym przeobrażeniom. Pod koniec lat osiemdziesiątych przebywało w tym kraju ogółem 4500 osób polskiej narodowości (Arnal 1998; Stanek 2008a). Należy zaznaczyć, że migracje do Hiszpanii w tym okresie nie miały charakteru docelowego, lecz głównie tymczasowy. Dla większości z nich Hiszpania była jedynie krajem „tranzytowym” w drodze do Stanów Zjednoczonych i Kanady (Malinowski Rubio 1991; Rodríguez Rodríguez 1995). Już na początku lat dziewięćdziesiątych Stany Zjednoczone i Kanada ograniczyły możliwość uzyskania przez Polaków prawa pobytu, co spowodowało, że duża ich część została zmuszona do pozostania w Hiszpanii. Jak szacuje Arnal (1998), już w 1991 r. w Hiszpanii przebywało przynajmniej 7800 Polaków. Choć od pierwszej połowy lat dziewięćdziesiątych migracje z Polski do Hiszpanii nabrały charakteru docelowego i zarobkowego, to jednak dopiero po 2000 r. można zaobserwować znaczną intensyfikację napływu Polaków. Według

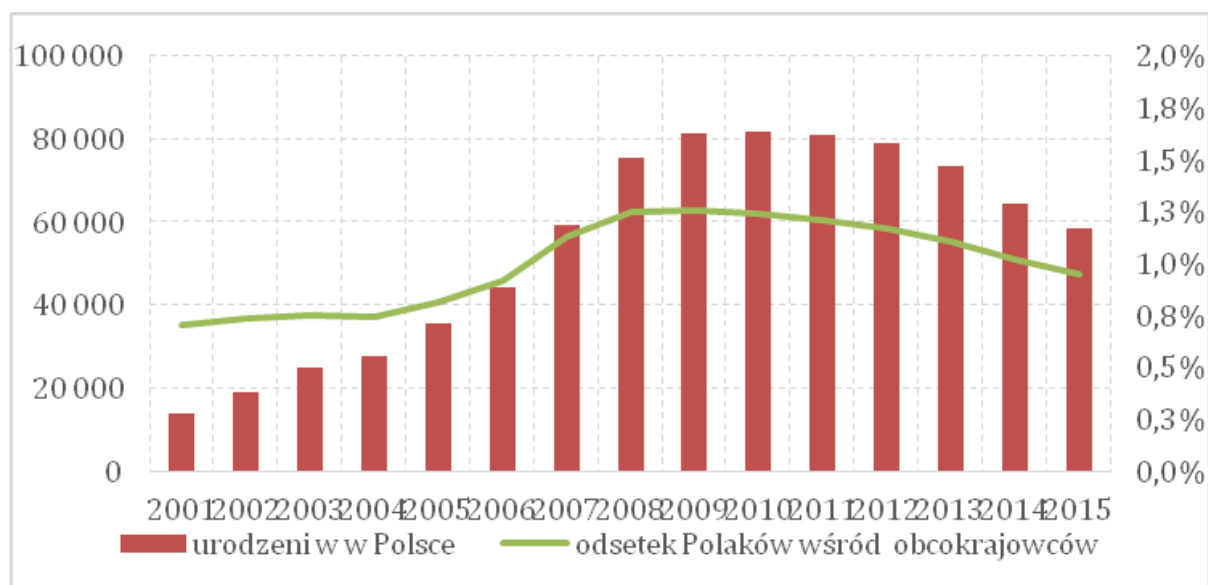
¹ Znaleźli się wśród nich również naukowcy, pisarze i artyści. W Hiszpanii przebywali między innymi filozof Wincenty Lutosławski, literaci Stanisław Przybyszewski, Tadeusz Peiper i etnograf Eugeniusz Frankowski. Szeroko na ten temat pisali Makowiecka (1984), Matyjaszczyk Grenda i Presa González (2001) oraz Sawicki (1996).

danych meldunkowych, na początku 2001 r.² w Hiszpanii zameldowanych było 13 469 Polaków. W ciągu kolejnych 3 lat ich liczba wzrosła do prawie 25 000 (por. wykres 1).

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej migracje uległy dalszemu nasileniu. Polska zbiorowość w Hiszpanii liczyła na początku 2005 r. już 36 777 osób, a w następnym wzrosła do 45 797. Ogółem od stycznia 2004 do stycznia 2006 r. liczba Polaków zameldowanych w tym kraju zwiększyła się o przeszło 65%. Przy określaniu liczby Polaków przybywających do Hiszpanii w okresie 2003-2006 należy uwzględnić również pracowników sezonowych, którzy z racji krótkiego czasu pobytu nie byli objęci obowiązkiem meldunkowym.

Do 1 maja 2006 r., czyli do momentu wprowadzenia zasady swobodnego przepływu pracowników między Polską a Hiszpanią, obywatele polscy mieli możliwość wyjazdu do pracy na podstawie umowy bilateralnej z 2002 r. o wzajemnym przepływie pracowników między obydwojema krajami (Matejko 2004). Według danych hiszpańskiego Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej uzyskanych przez autora niniejszego raportu, w 2003 r. w Hiszpanii przebywało 7729 pracowników sezonowych z Polski (Stanek 2008b). W 2004 r. ich liczba wzrosła do 11 920, a na początku 2006 r. przy pracach sezonowych było zatrudnionych przeszło 10500 Polaków (por. tabela 1).

Wykres 1. Liczba Polaków w Hiszpanii w latach 2001-2015



Źródło: Statystyki danych meldunkowych – *Padrón Municipal Continuo. Instituto Nacional de Estadística.*

² Dane meldunkowe są aktualnie najczęściej używanym źródłem informacji na temat liczebności i cech społeczno-demograficznych ludności imigranckiej. Obejmują one zarówno obcokrajowców z pozwoleniem na pobyt, jaki i przebywających nielegalnie, co pozwala z większym przybliżeniem określić całkowitą liczbę imigrantów w Hiszpanii. W 2000 r. nowe prawo o cudzoziemcach wprowadziło możliwość dokonywania meldunku przez osoby, które nie posiadają pozwolenia na pobyt. Zameldowanie się jest niezbędne dla uzyskania karty opieki medycznej, do której w myśl nowej ustawy, mają prawo również obcokrajowcy przebywający w Hiszpanii nielegalnie. W związku z tym statystyki meldunkowe można uznać za najbardziej wiarygodne, choć niepozbawione wad i zniekształceń, a zarazem wyjątkowe w skali europejskiej źródło informacji na temat liczebności i głównych cech demograficznych zbiorowości imigranckiej w Hiszpanii.

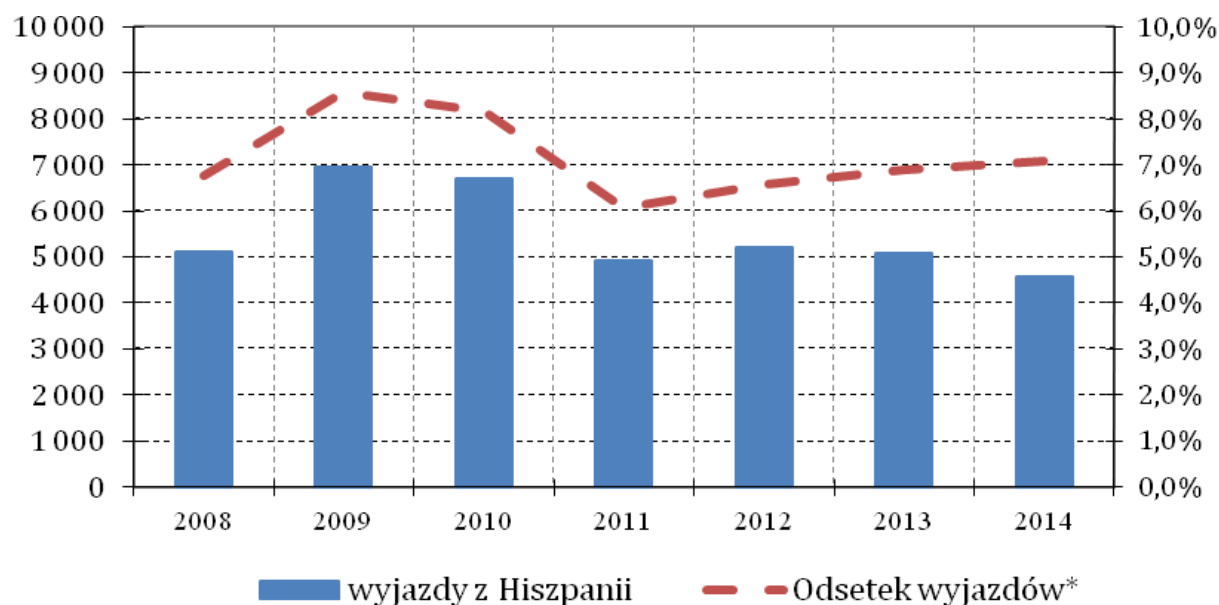
Tabela 1. Umowy na pracę w Hiszpanii zrealizowane ramach polsko-hiszańskiej umowy dwustronnej z 2002 r.

	Umowa na pracę stałą	Umowa na pracę okresową	Ogółem
2003	162	7 729	7 891
2004	482	11 438	11 438
2005	365	7 594	7 959
2006	34	10 509	10 509

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Ministerstwa Pracy i Spraw Społecznych Królestwa Hiszpanii.

W maju 2006 r. Hiszpania zrezygnowała z zastosowania okresów przejściowych w dostępie do własnego rynku pracy dla pracowników z krajów Europy Środkowo-Wschodniej przyjętych do Unii Europejskiej w 2004 r. Zniesienie wspomnianych restrykcji stworzyło nowe możliwości zatrudnienia w tym kraju, co również znalazło swoje odzwierciedlenie w znaczącym wzroście liczby imigrantów pochodzenia polskiego mieszkających w Hiszpanii. Według statystyk opartych na danych meldunkowych, między styczniem 2006 i styczniem 2009 r. liczba Polaków zameldowanych w Hiszpanii zwiększyła się o przeszło 15 tys. osób.

Wykres 2. Wyjazdy rejestrowane Polaków z Hiszpanii*



* Liczba wyjazdów w ciągu roku w stosunku do liczby osób zarejestrowanych na początku tego samego roku.

Źródło: *Estadística de Migraciones. Instituto Nacional de Estadística.*

Pogorszenie sytuacji ekonomicznej doprowadziło do ogólnego wyhamowania napływu imigrantów do Hiszpanii, a następnie do nasilenia emigracji powrotnych (González Enríquez 2012; Parella i Petroff 2014). W przypadku polskiej społeczności dostępne dane wskazują na spadek liczby osób tego pochodzenia zamieszkujących Hiszpanię. Według danych meldunkowych, w okresie 2010-2015 społeczność polska

w Hiszpanii zmniejszyła się o około 23 000 osób. Skalę wyjazdów Polaków z Hiszpanii ukazują również dane dotyczące wyjazdów rejestrowanych przez hiszpański Krajowy Instytut Statystyczny (por. wykres 2).

I.2. Historia organizacji polonijnych w Hiszpanii

Pierwsze organizacje polonijne powstały w Hiszpanii po II wojnie światowej. Już w 1946 r. utworzono Towarzystwo Pomocy Polakom i Związek Akademików Polaków w Hiszpanii. W latach późniejszych powstało w Hiszpanii jeszcze kilka pomniejszych stowarzyszeń będących przeważnie filiami światowych organizacji i stowarzyszeń polonijnych. Pod koniec lat osiemdziesiątych działalność tych organizacji uległa znacznemu osłabieniu, co wiązało się ze starzeniem się środowiska emigracji powojennej oraz niestabilną sytuacją osób przybyłych w ramach nowej fali emigracji. Jednakże już w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych można zaobserwować stopniowy wzrost gotowości Polaków do uczestnictwa w działalności społecznej, czego wyrazem było powstawanie kolejnych organizacji w największych polskich skupiskach w Hiszpanii. Stanek i Sobczak (2007) wskazują na dwie przyczyny tego ożywienia. Po pierwsze, istotny wpływ na tę zmianę miała stabilizacja sytuacji ekonomicznej i legalizacja pobytu imigrantów. Po drugie, w wyniku procesu łączenia się rodzin, rosła liczba dzieci, co było bodźcem do tworzenia szkół polonijnych – przeważnie w ramach działalności stowarzyszeniowej.

Najstarsze organizacje imigranckie w Hiszpanii powstały w Regionie Madryckim na początku lat dziewięćdziesiątych. Ponadto działalność stowarzyszeniowa była i jest prowadzona w większości pozostałych regionów Hiszpanii: w Katalonii, Kraju Basków, Andaluzji, Galicji, Murcji, Walencji, na Wyspach Kanaryjskich oraz na Balearach (MSZ 2009; MSZ 2014). Ogółem w Hiszpanii jest aktywnych obecnie około 30 organizacji skupiających osoby polskiego pochodzenia³.

Dostępne dane pochodzące z badań przeprowadzonych w połowie ubiegłej dekady wskazują (Sobczak 2008; Stanek i Sobczak 2008; Stanek i Sobczak 2007), że przed kryzysem aktywność polskich organizacji koncentrowała się na następujących obszarach aktywności:

- działalność edukacyjna dla dzieci i młodzieży, co ma miejsce w przypadku większości polskich organizacji działających w Hiszpanii;
- organizacja wydarzeń kulturalnych i sportowych integrujących polską społeczność;
- działalność kulturalna mająca na celu przybliżanie polskiej kultury szerszej publiczności;
- pomoc doraźna osobom polskiego pochodzenia;
- reprezentowanie polskich imigrantów wobec władz lokalnych.

Zmiany demograficzne, jakich doświadcza polska zbiorowość osiadła w Hiszpanii (opisane szerzej w dalszej części raportu), wywierają znaczący wpływ na formy działalności polskich organizacji imigranckich. Spadek liczby Polaków w Hiszpanii oraz istotny wzrost odsetka imigrantów drugiej generacji oraz dzieci polskiego pochodzenia rodzących się w parach mieszanych powodują, że organizacje w coraz mniejszym stopniu angażują się w pomoc doraźną udzielaną imigrantom i bardziej

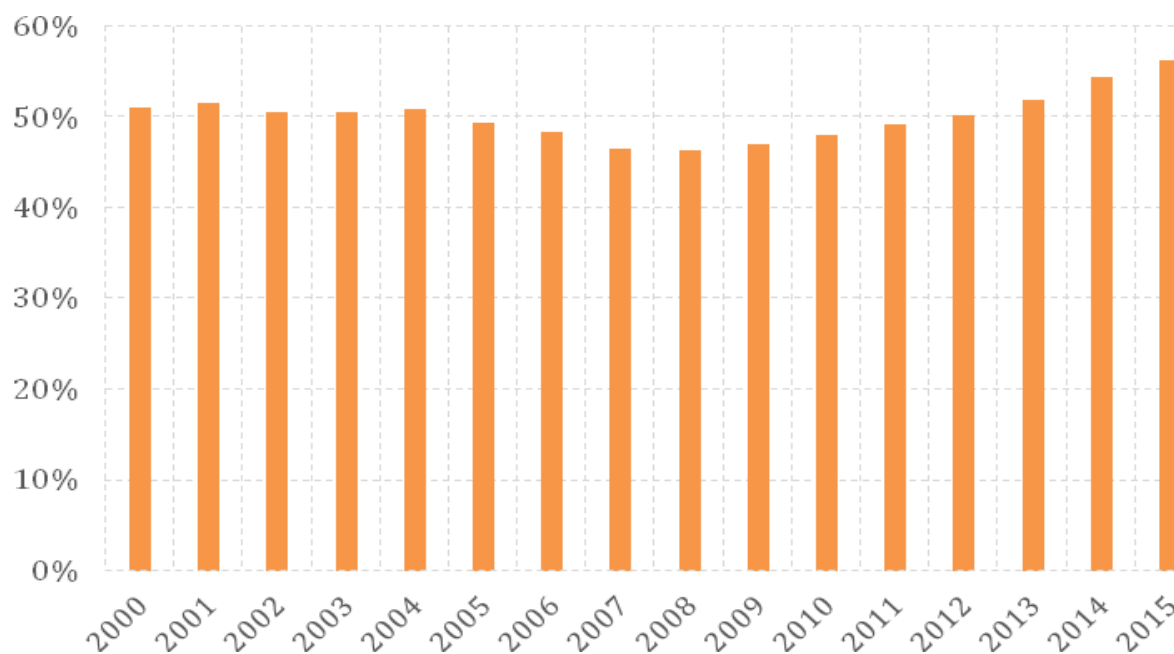
³ Lista organizacji imigranckich działających w Hiszpanii znajduje się w Aneksie.

skupiają się na aktywności polegającej na propagowaniu tradycji i kultury polskiej nie tylko wśród Polaków, ale również w szerszej pojętych środowiskach lokalnych.

I.3. Charakterystyka społeczno-demograficzna zbiorowości imigranckiej w Hiszpanii

Pod względem struktury płci zbiorowość Polaków w Hiszpanii ulegała na przestrzeni ostatnich 25 lat poważnym zmianom, co wynikało zarówno ze specyfiki procesu migracyjnego dominującego w określonych okresach, jak i oddziaływania czynników ekonomicznych i instytucjonalnych. Dostępne dane wskazują, że na początku lat dziewięćdziesiątych przeszło 75% osób ubiegających się o prawo pobytu czasowego stanowili mężczyźni (Aguilera et al. 1994; González Yanci i Aguilera Arilla 1996). Dysproporcja ta wynikała z faktu, że na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych to mężczyźni emigrowali pierwszy i następnie ułatwiali przyjazd pozostałym członkom rodziny. W latach późniejszych dysproporcja ta ulegała stopniowemu zmniejszeniu (Arnal Sarasa 1998). Jak wskazują dane meldunkowe (por. wykres 3), od 2009 r. zaobserwować można w grupie imigrantów polskich wzrost odsetka Polek spowodowany nasileniem się migracji powrotnych wśród mężczyzn w związku z kryzysem w sektorze budowlanym. Na początku 2015 r. kobiety stanowiły już 56% polskiej populacji w Hiszpanii.

Wykres 3. Odsetek kobiet w populacji osób urodzonych w Polsce zamieszkałych w Hiszpanii

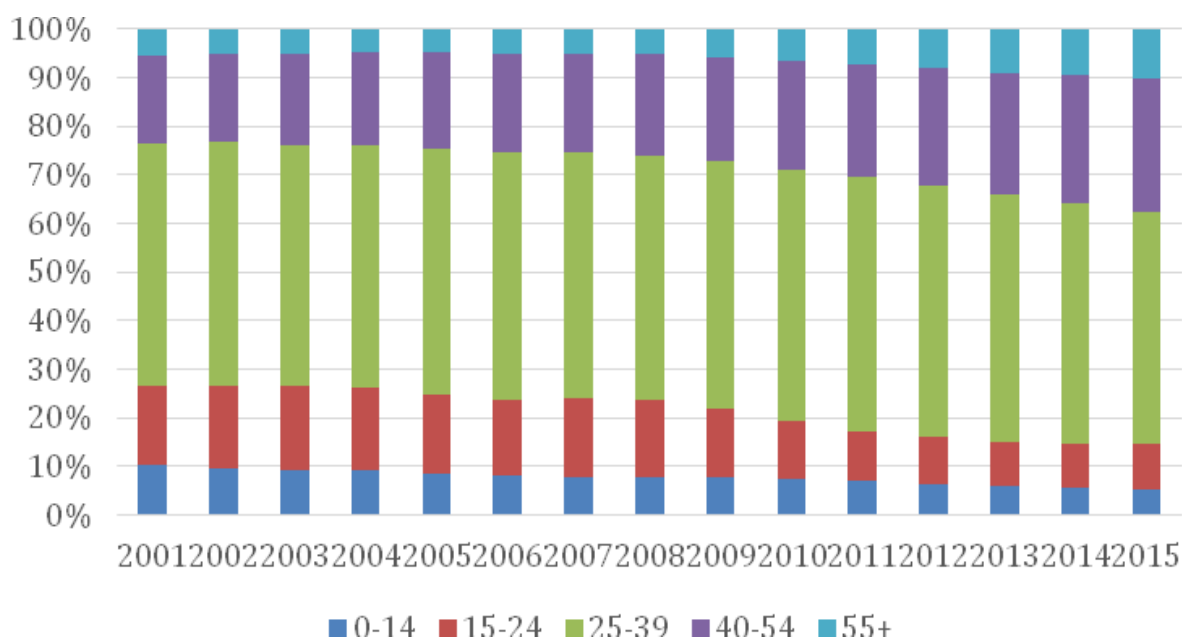


Źródło: Statystyki danych meldunkowych – *Padrón Municipal Continuo. Instituto Nacional de Estadística.*

W okresie poprzedzającym kryzys ekonomiczny zbiorowość polska w Hiszpanii była demograficznie młoda. W 2005 r. osoby w grupie wiekowej 25-39 lat stanowiły połowę wszystkich Polaków zameldowanych w tym kraju. Tak duży udział osób w pełni wieku produkcyjnego jest zrozumiały, jeśli bierze się pod uwagę zarobkowy charakter

migracji. Po 2007 r. struktura wiekowa Polaków w Hiszpanii ulega znaczącemu przeobrażeniu. Widoczne jest postępujące starzenie się tej populacji. Odsetek dzieci urodzonych w Polsce zmalał do 5%, a osób w wieku 14-24 spadł z 16% do 9%. Udział osób w wieku dojrzałym (40-54) wzrósł z 20% do prawie 28%, a osób w wieku starszym (55 i więcej lat) z 5% do 10%. Zmiany te były spowodowane z jednej strony stopniowym osłabianiem napływu nowych imigrantów, którzy w okresie wcześniejszym stanowili istotny czynnik „odmładzający” polską zbiorowość, a z drugiej intensywniejszymi migracjami powrotnymi osób młodych, które były bardziej narażone na ryzyko utraty pracy i w związku z tym częściej decydowały się na reemigrację.

Wykres 4. Struktura wiekowa ludności polskiej w Hiszpanii

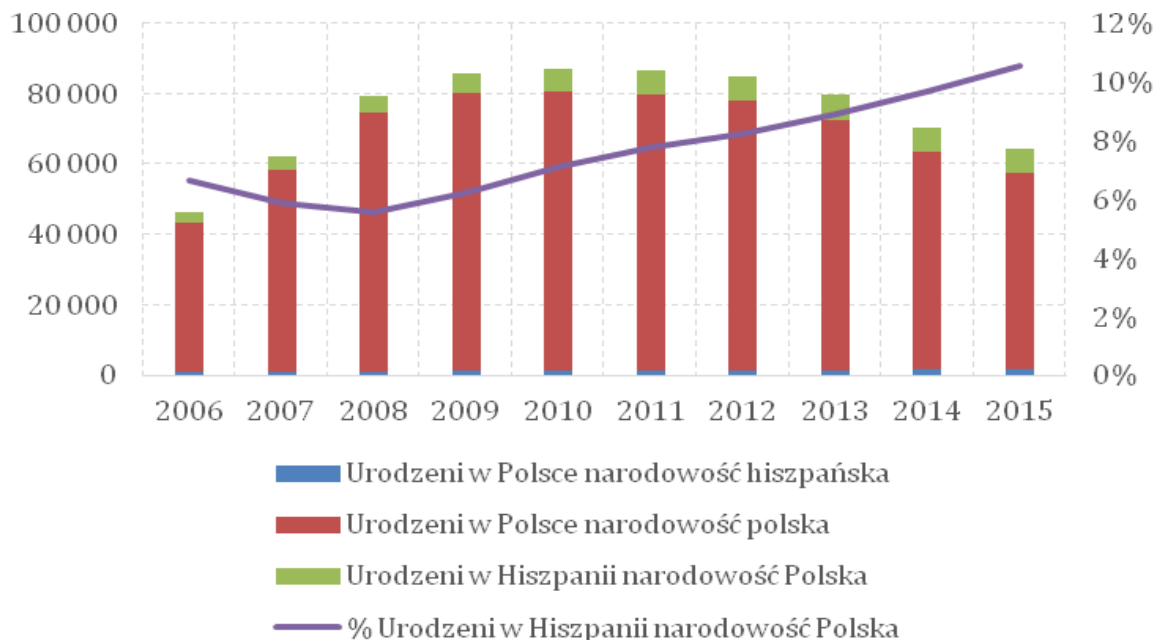


Źródło: Statystyki danych meldunkowych – *Padrón Municipal Continuo. Instituto Nacional de Estadística.*

W celu pełniejszego ukazania cech społeczno-demograficznych polskiej społeczności imigranckiej w Hiszpanii trzeba też uwzględnić osoby polskiego pochodzenia urodzone już w tym kraju. Wykres 5 wskazuje, że liczebność osób urodzonych w Hiszpanii i posiadających polskie obywatelstwo podwoiła się w okresie 2006-2015, a jej odsetek w ogólnej liczbie ludności narodowości polskiej wzrósł z 6% do 11%.

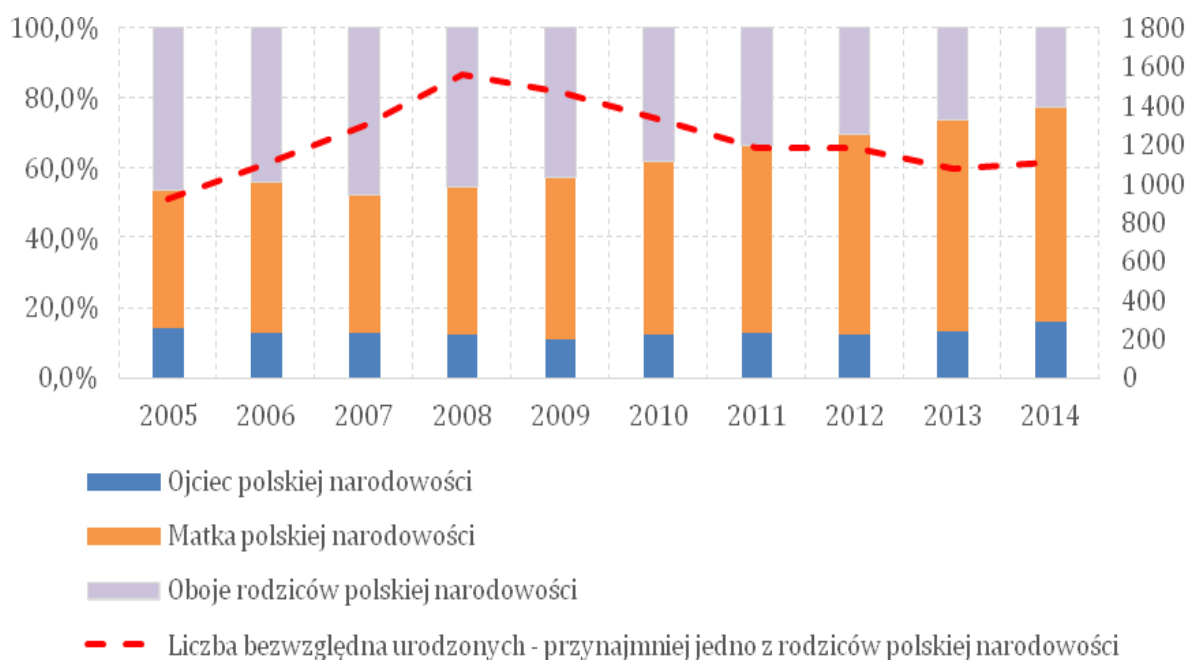
W analizie należy również wziąć pod uwagę osoby o polskich korzeniach, urodzone w Hiszpanii i nieposiadające polskiego obywatelstwa. Wykres 6 obrazuje narodowość obojga rodziców dzieci, których urodzenia zostały zarejestrowane przez instytucje hiszpańskie. O ile do 2009 r. około 45% dzieci polskiego pochodzenia rodziło się w parach, w których oboje rodziców było narodowości polskiej, to w latach następnych odsetek ten stopniowo malał, osiągając w 2015 r. poziom niespełna 22%. Istotną częścią drugiego pokolenia Polaków są zatem osoby wywodzące się z rodzin mieszanych.

Wykres 5. Osoby polskiego pochodzenia w Hiszpanii wg miejsca urodzenia



Źródło: Statystyki urodzeń – *Instituto Nacional de Estadística*.

Wykres 6. Urodzenia w Hiszpanii – przynajmniej jedno z rodziców narodowości polskiej



Źródło: Statystyki urodzeń – *Instituto Nacional de Estadística*.

II. Charakterystyka Hiszpanii jako kraju przyjmującego

II.1. Założenia i realizacja polityk imigracyjnych i integracyjnych

Hiszpania w przeciągu zaledwie jednej dekady przeobraziła się z kraju emigracji w kraj intensywnej imigracji. W okresie 1990-2005 wysiłki hiszpańskich władz centralnych skupiały się przede wszystkim na stworzeniu ram prawnych pozwalających na ograniczenie i kontrolę napływu imigrantów. To reaktywne podejście do imigracji opierało się na trzech filarach. Po pierwsze, koncentrowano się na ograniczeniu niekontrolowanej imigracji poprzez wdrażanie programów rekrutacji pracowników cudzoziemskich opartych na umowach dwustronnych z wybranymi krajami (Lopez-Sala 2013). Po drugie, koncentrowano się na wprowadzeniu mechanizmów prawnych zmierzających do uregulowania sytuacji imigrantów nielegalnych (Arango 2012). Trzecim filarem polityki migracyjnej Hiszpanii było stworzenie podstawowych ram prawnych, które zapobiegłyby marginalizacji i wykluczeniu imigrantów. Przykładowo już w 2000 r. zapewniono wszystkim imigrantom bez względu na status legalny dostęp do podstawowej opieki medycznej, do systemu oświaty (Brey i Stanek 2013). Podsumowując, na poziomie centralnym wyzwania związane z efektywną integracją społeczną i kulturalną ludności imigranckiej miały w tym okresie znaczenie drugorzędne. Inicjatywy związane z integracją imigrantów były podejmowane przede wszystkim na poziomie lokalnym i często *ad hoc*, a aktorami zaangażowanymi w ten proces były przede wszystkim organizacje pozarządowe oraz organy administracji lokalnej bądź regionalnej.

Po objęciu władzy przez hiszpańską lewicę w 2004 r., nastąpiła gruntowna zmiana polityk względem imigrantów. Usprawniono procedury legalizacji pobytu i znacznie ulepszono mechanizmy rekrutacji pracowników cudzoziemskim w ramach umów bilateralnych. Najbardziej znaczącą zmianą wprowadzoną w tym okresie było opracowanie spójnej i kompleksowej polityki integracyjnej. Oparto ją na trzech elementach:

- 1) przyznania możliwie jak najszerszych praw społecznych, ekonomicznych i politycznych;
- 2) równości wszystkich imigrantów względem prawa i wyeliminowania wszelkich przejawów dyskryminacji;
- 3) stworzenia ram dla współżycia odmiennych kulturalnie grup imigranckich i wspierania inicjatyw prowadzących do aktywnego zaangażowania się ludności imigranckiej w życie społeczne na poziomie lokalnym (Cachón Rodríguez 2009).

Jeśli chodzi o ten ostatni element, to należy zaznaczyć, że administracja centralna przy tworzeniu polityk integracyjnych oparła się na doświadczeniach współpracy władz lokalnych z organizacjami pozarządowymi, związkami zawodowymi oraz stowarzyszeniami imigranckimi. W związku z tym polityka integracyjna umocniła rolę organizacji pozarządowych oraz stowarzyszeń imigranckich jako łącznika między administracją lokalną a społecznościami imigranckimi.

Kryzys ekonomiczny i zwycięstwo wyborcze prawicowej Partii Ludowej spowodowały zaostrenie polityki imigracyjnej w Hiszpanii. Ograniczono do minimum rekrutację pracowników za granicą. Wprowadzono regulacje zachęcające imigrantów do dobrowolnych powrotów do krajów pochodzenia. Ograniczono również znacznie wydatki na wsparcie inicjatyw odnoszących się do integracji imigrantów (Pasetti 2014).

Zaprzestano także opracowywania czteroletnich Strategicznych Planów Obywatelstwa i Integracji, które określały krótko- i średniookresowe cele krajowych polityk integracyjnych (Cachón Rodríguez 2009). Mimo to osiągnięcia hiszpańskiego modelu integracji nie uległy zaprzepaszczeniu. Decydującą rolę odegrały tu administracje lokalne oraz organizacje pozarządowe, które mimo drastycznych cięć budżetowych nadal realizują inicjatywy mające na celu integrację imigrantów (Pasetti 2014).

Biorąc pod uwagę stosunkowo niską liczebność polskiej imigracji w Hiszpanii, wysoki stopień decentralizacji tego kraju oraz regulacje wspólnotowe⁴, zagadnienie polityk integracyjnych odnoszących się szczególnie do polskiej imigracji powinno być rozpatrywane przede wszystkim na poziomie lokalnym. Choć dane te zostaną zweryfikowane w kolejnych fazach niniejszego projektu, już teraz można zauważyć, że w miejscowościach oraz dzielnicach, w których Polacy stanowią istotny odsetek ludności cudzoziemskiej, władze lokalne współpracują ściśle z organizacjami imigranckimi. Przykładem może być udział organizacji Orzeł Biały z Alcalá de Henares w Miejskim Forum Imigracji (*Foro Municipal para la Inmigración*). Wspomnianą specyfikę hiszpańskiego modelu integracji również dobrze ilustruje przyznanie organizacji Nasz Dom-Nuestra Casa przez władze podmadryckiej miejscowości Getafe terenu pod budowę Domu Polskiego, mającego być oficjalną siedzibą polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii. Budowę placówki zaoferowały się w części sfinansować władze lokalne, a resztę kwoty miało pokryć Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”, które wystąpiło w 2011 r. do Senatu z wnioskiem o dotację na ten cel. Pogorszenie sytuacji ekonomicznej i migracje powrotne Polaków spowodowały, że obie strony wycofały swoje poparcie dla tej inicjatywy⁵.

II.2. Uwarunkowania formalno-prawne i finansowe funkcjonowania organizacji imigranckich

Prawo o Cudzoziemcach (Ley Organica 4/00), które od 2000 r. stanowi podstawę prawną określającą warunki pobytu cudzoziemców oraz ich obowiązki i uprawnienia, uznaje prawo obcokrajowców zamieszkałych w Hiszpanii do stowarzyszania. Choć pierwotnie ustawa ta obejmowała wszystkich cudzoziemców bez względu na ich status, nowelizacja z tego samego roku (Ley Organica 8/00) ograniczyła to prawo do obcokrajowców przebywających w Hiszpanii legalnie. Uznanie prawa cudzoziemców do stowarzyszania spowodowało, że organizacje przez nich tworzone są objęte ustawą o stowarzyszeniach 1/2002 z 22 marca 2002 r. Ustawa ta precyzuje, że działalność stowarzyszeń pozarządowych nie może mieć charakteru zarobkowego i nie podlega regulacjom odnoszącym się do innych podmiotów, takich jak kościoły i organizacje religijne, związki zawodowe i partie polityczne. Rozwiązanie stowarzyszenia przez organy administracji jest możliwe wyłącznie na podstawie wyroku niezawisłego sądu.

Jak zauważyli Aparicio i Tornos (2008), zdecydowana większość organizacji imigranckich opiera swoją działalność na pomocy finansowej pochodzącej ze środków publicznych. Składki własne oraz dofinansowanie pochodzące z instytucji prywatnych

⁴ <https://ec.europa.eu/migrant-integration/the-eu-and-integration/eu-actions-to-make-integration-work>

⁵ <http://www.tvp.info/4716613/swiat/dlaczego-nie-powstal-dom-polski-w-getafe>
<http://www.poloniamadrid.es/dom-polski-w-getafe-3/>



stanowią stosunkowo niewielki odsetek przychodów. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabierają zasady przyznawania środków publicznych na rozwój działalności stowarzyszeń. Ustawa 1/2002 i jej późniejsze nowelizacje przewidują możliwość finansowania publicznego stowarzyszeń, zaznaczając jednak że pomoc ekonomiczna powinna być skierowana na realizację konkretnych działań. Inaczej mówiąc, nie przewiduje się finansowania stowarzyszeń jako takich, lecz specyficznych projektów zakładających osiągnięcie jasno sformułowanych celów. Publiczna pomoc finansowa może być udzielana przez organy administracji publicznej na poziomie centralnym oraz na poziomie regionalnym i lokalnym. Na poziomie centralnym można wskazać kilka źródeł finansowania działalności organizacji. Choć w tym wypadku znaczna część środków pochodzi bezpośrednio z budżetu, to administracja centralna jest również dysponentem środków unijnych pochodzących z Funduszu na rzecz Azylu, Migracji i Integracji oraz Europejskiego Funduszu Socjalnego. W tych ramach pomoc ekonomiczna jest przeznaczana między innymi na działania mające na celu integrację ludności imigranckiej (kursy językowe, działania wspierające dialog międzykulturowy *etc.*), przeciwdziałanie dyskryminacji, poprawę sytuacji kobiet oraz kształcenie.

Ustawa 1/2002 pozostawia w gestii samorządów określenie celów oraz wysokość środków finansowych przekazywanych na organizacje pozarządowe. Administracje te ustalają zasady i kryteria przyznawania pomocy finansowej, kierując się opracowywanymi planami w zakresie integracji i spójności społecznej (Herranz Aguayo 2008). Przykładowo, Autonomiczny Region Madrytu poprzez Regionalną Agencję na rzecz Imigracji i Kooperacji i na podstawie czteroletnich Planów Integracji przyznaje drogą konkursową środki na wsparcie organizacji działających na rzecz poprawy warunków bytowych społeczności imigranckich oraz ich integracji. Dodatkowo niektóre administracje lokalne stworzyły ciała zajmujące się wspieraniem i koordynacją działań organizacji imigranckich oraz promocją zaangażowania w działalność stowarzyszeniową wśród imigrantów. W wielu miejscowościach asygnowano środki budżetowe nie tylko na specyficzne projekty, lecz również na bieżące potrzeby (Morales Diez de Ulzurrun *et al.* 2009). Należy jednak podkreślić, że w czasie kryzysu środki na wsparcie działalności imigrantów zostały znacznie ograniczone.

II.3. Dyskurs publiczny o imigrantach i ich organizacjach

Dyskurs na forum politycznym przed 2008 r. był zdominowany przez kwestie związane z kontrolą napływu imigrantów. Jak zauważa Zapata *et al.* (2008), w tym okresie większość inicjatyw i interpelacji deputowanych do hiszpańskiej izby niższej odnosiła się do kwestii zapewnienia środków mających na celu powstrzymanie masowego napływu imigrantów oraz zmniejszenia odsetka imigrantów nielegalnych. Główne tematy, wokół których toczyły się debaty parlamentarne, dotyczyły: zwiększenia kontroli granic morskich i lądowych z Marokiem; ustalenia kontyngentów pracowników cudzoziemskich rekrutowanych poza granicami Hiszpanii oraz zasad uregulowania statusu imigrantów nielegalnych. Dyskurs publiczny w środkach masowego przekazu skupiał się z kolei na kwestiach związanych z rosnącą liczbą imigrantów nielegalnych oraz problemem konfliktów ujawniających się w coraz bardziej zróżnicowanym kulturowo i etnicznie społeczeństwie hiszpańskim (Casero Ripollés 2007). Media lewicowe starały się natomiast wykreować pozytywny



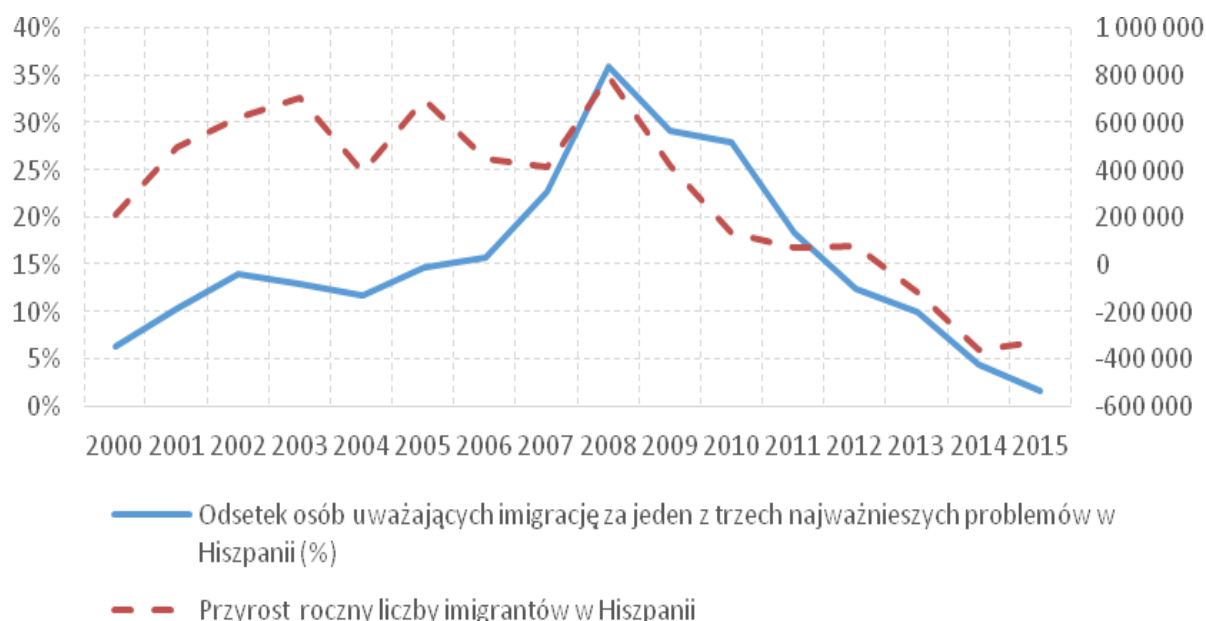
obraz imigracji, publikując informacje o jej korzystnym wpływie na gospodarkę oraz przedstawiając przypadki udanej integracji cudzoziemców ze społeczeństwem hiszpańskim (Tortajada et al. 2014).

Załamanie koniunktury gospodarczej doprowadziło do radykalnej zmiany dyskursu publicznego dotyczącego imigrantów. Wobec osłabienia ich napływu, głosy odnoszące się do kwestii kontroli granic ustąpiły miejsca problematyce związanej z migracjami powrotnymi, a w szczególności z politykami ułatwiającymi powroty do krajów pochodzenia. Podkreślić jednak należy, że hiszpańska klasa polityczna uniknęła wprowadzenia do debaty publicznej elementów ksenofobicznych. W dyskursie medialnym problematyka imigracji również zeszła na dalszy plan. Jak zauważają Bermudez i Brey (2016), w pogrążonej w kryzysie ekonomicznym Hiszpanii przedmiotem debaty publicznej w mediach masowego przekazu stała się emigracja zarobkowa Hiszpanów.

II.4. Dominujące postawy społeczeństwa Hiszpanii wobec imigrantów i ich organizacji

Niektórzy badacze utrzymują, że reakcja społeczeństwa hiszpańskiego na dywersyfikację struktury etnicznej była raczej pozytywna, zwłaszcza jeśli weźmiemy pod uwagę nadzwyczajną intensywność migracji w okresie przed kryzysem (Rinken i Escobar Villegas 2011). Rinken (2015) sugeruje, że przychylna postawa społeczeństwa przyjmującego wobec imigrantów była uwarunkowana korzystnym wpływem osiedlających się w Hiszpanii obcokrajowców na rozwój gospodarki hiszpańskiej w owym czasie.

Wykres 8. Odsetek osób uważających imigrację za jeden z trzech najważniejszych problemów w Hiszpanii



Źródło: *Barómetro Social. Centro de Estudios Sociológicos.*



Dostępne dane wskazują, że wraz ze wzrostem liczby imigrantów rósł odsetek Hiszpanów uważających, że liczba obcokrajowców osiedlających się w Hiszpanii jest zbyt wysoka (Méndez et al. 2014). Według danych Barometru Społecznego, realizowanego cyklicznie przez hiszpański Ośrodek Badań Społecznych, odsetek respondentów uznających imigrację za jeden z trzech najważniejszych problemów stojących przed Hiszpanią rósł systematycznie w okresie poprzedzającym kryzys ekonomiczny, osiągając maksimum w okresie najintensywniejszego napływu cudzoziemców do tego kraju.

Wbrew obawom niektórych badaczy, kryzys ekonomiczny nie przełożył się na wzrost postaw ksenofobicznych. Jak wskazują dane z wykresu 8, odsetek osób uznających imigrację za jeden z najważniejszych problemów Hiszpanii obniżył się z 36% w 2007 r. do zaledwie 2% w 2015 r. Inne wskaźniki również obrazują nikły wpływ kryzysu na postawy ksenofobiczne. Cea i Valles (2015) wskazują, że o ile w 2008 r. 46% ankietowanych przez Ośrodek Badań Socjologicznych (CIS) uznawało, że w Hiszpanii mieszka zbyt dużo imigrantów, to w 2014 r. odsetek osób wyrażających taką opinię zmalał do 38%.

Wiedza na temat postaw Hiszpanów wobec polskich imigrantów jest bardzo ograniczona z uwagi na to, że stanowią oni stosunkowo niewielki odsetek ludności imigranckiej Hiszpanii. Dostępne dane wskazują jednak na względnie duży stopień sympatii do osób tego pochodzenia. W badaniach przeprowadzonych przez Ośrodek Badań Społecznych⁶ w 2000 r., w których poproszono respondentów o określenie stosunku do wybranych narodowości na skali od 1 (głęboka sympatia) do 5 (głęboka antypatia), uśredniony wynik wyniósł 2,7⁷. Badania jakościowe przeprowadzone w latach dziewięćdziesiątych i na początku obecnego stulecia wykazały, że Hiszpanie mają na ogół pozytywne wyobrażenie o Polakach jako osobach o wysokiej kulturze osobistej, dobrze wykształconych, religijnych i pracowitych (Nalewajko 2003; Ramirez Goicoechea 1996). Ten korzystny wizerunek osób polskiej narodowości funkcjonujący w społeczeństwie hiszpańskim miał duże znaczenie w latach 2002-2006, kiedy to w ramach podpisanej umowy w sprawie zasad i warunków wzajemnego przepływu pracowników miała miejsce rekrutacja polskich pracowników do sezonowych prac rolnych na południu Hiszpanii. Pracodawcy, którym w tym przypadku dano szeroką możliwość wyboru potencjalnych pracowników wskazywali, że w odróżnieniu do pracowników pochodzących z Afryki, Polacy łatwiej adaptują się do pracy w rolnictwie i sumiennie realizują swoje zadania (Gualda Caballero i Ruiz Garcia 2004). Należy podkreślić, że pozytywne opinie o Polakach nie odnoszą się jedynie do pracowników zatrudnionych na stanowiskach niewymagających kwalifikacji. Podobne opinie wyrażane były w stosunku do lekarzy specjalistów, którzy znaleźli zatrudnienie w hiszpańskiej służbie zdrowia po 2006 r. (González Martínez 2008). Tak ukształtowane wyobrażenie o Polakach należy jednak interpretować w kontekście wyników wspomnianych poprzednio badań, według których akceptacja ludności imigranckiej była silnie uwarunkowana przekonaniem, że imigranci wypełniają lukę na hiszpańskim rynku, wykonując prace, których sami Hiszpanie nie chcą lub nie mogą wykonywać. Również

⁶ http://www.cis.es/cis/opencm/ES/1_encuestas/estudios/ver.jsp?estudio=1369&cuestionario=1549&muestra=4692

⁷ Ten poziom sympatii względem Polaków nie uległ istotnej zmianie w zbliżonej ankiecie przeprowadzonej wśród mieszkańców Madrytu pięć lat później (González Martínez 2008).

duże znaczenie miał tu wizerunek Polaków jako osób kulturowo i etnicznie bliższych Hiszpanom niż imigranci spoza europejskiego kręgu kulturowego.

Zagadnienie postaw Hiszpanów względem polskich organizacji imigranckich nie było do tej pory przedmiotem dogłębnych badań. Jednakże wywiady z przedstawicielami instytucji i organizacji społecznych, które miały bezpośredni kontakt z polską społecznością na poziomie lokalnym, zrealizowane w połowie ubiegłej dekady przez autora niniejszego raportu, wskazują na dobrą ocenę ich działalności. Przykładowo, przedstawiciele organizacji pozarządowych zajmujących się udzielaniem pomocy ludności imigranckiej w Alcalá de Henares podkreślali zarówno dobrą organizację polskich stowarzyszeń, jak i dużą gotowość do współpracy na rzecz osób polskiego pochodzenia znajdujących się w trudnej sytuacji ekonomicznej. Podobnie przedstawiciele urzędu miasta Madrytu zwracali uwagę na wyjątkowe w porównaniu z innymi społecznościami imigranckimi zdolności organizacyjne Polaków mieszkających w tym mieście.

III. Bilateralne relacje między Polską a Hiszpanią

III.1. Charakterystyka stosunków politycznych w XX i XXI wieku

Polska nawiązała stosunki dyplomatyczne z Hiszpanią już w maju 1919 r., czyli w zaledwie kilka miesięcy po odzyskaniu niepodległości (Nalewajko 2012). W okresie międzywojennym polityczne relacje między obydwojoma krajami były ograniczone, co wynikało z oddalenia geograficznego i odmiennych interesów strategicznych. Głównym forum wzajemnych relacji była Liga Narodów (Mleczak 2013). Wybuch hiszpańskiej wojny domowej zmusił Polskę do podjęcia działań zmierzających do zabezpieczenia swoich interesów zarówno na wypadek zwycięstwa tak Frontu Ludowego, jak i sił narodowych (Ciechanowski 2015). Choć rząd RP nie krył swojej sympatii dla sił narodowych i wielokrotnie wysyłał do rządu narodowego w Burgos swoich emisariuszy, to równocześnie utrzymywał swoje przedstawicielstwo w republikańskim Madrycie. Co więcej, mimo wejścia do Komitetu Nieinterwencji, Polska sprzedała duże ilości broni zarówno stronie republikańskiej, jak i narodowej (Deszczyński 1997).

Po wybuchu II wojny światowej Hiszpania nie uznała Polskiego rządu na uchodźstwie, choć początkowo nie zlikwidowała polskiego poselstwa pomimo nacisków strony niemieckiej⁸. Względnie poprawne, biorąc pod uwagę trudne okoliczności, stosunki z rządem na uchodźstwie w okresie wojennym i narzucenie Polsce komunizmu po zakończeniu wojny przyczyniły się do zbliżenia między radykalnie antykomunistycznym reżimem Franco a polskim środowiskiem emigracyjnym. Madryt nie uznał rządu w Warszawie i utrzymał aż do 1969 r. polskie przedstawicielstwo Rządu RP na uchodźstwie. Władze Hiszpanii wspierały również polskich uchodźców w tym kraju. Tak jak już wspomniano wcześniej, w latach czterdziestych przyznano prawie 150 stypendiów studentom z krajów Europy Środkowo-Wschodniej, w tym około 50 Polakom. Do 1975 r. finansowano sekcję polską

⁸ Nastąpiło to dopiero w styczniu 1942 r. Jednakże polskie przedstawicielstwo nadal działało półoficjalnie mimo nasilających się protestów Niemiec (Eiroa 2001). Zostało ponownie uznane w listopadzie następnego roku.



Radia Madryt nadającą audycje skierowane do Polaków w ojczyźnie oraz pismo „Polonia” redagowane w języku hiszpańskim, którego celem było przybliżanie kultury, historii i spraw bieżących czytelnikowi hiszpańskiemu (Mielczarek 2004). Z kolei Polska Ludowa, podobnie jak pozostałe kraje znajdujące się pod dominacją radziecką, uznała emigracyjny rząd republikański oraz przyjęła grupę emigrantów politycznych. W 1946 r. przedstawiciel Polski był wnioskodawcą projektu bojkotu frankistowskiej Hiszpanii na forum ONZ (Różycki 2015). Konfrontacja ideologiczna i polityczna nie przeszkodziła jednak w nawiązaniu już w latach czterdziestych kontaktów handlowych. W latach sześćdziesiątych Polska była najważniejszym partnerem handlowym Hiszpanii wśród krajów bloku wschodniego (Nalewajko 2012).

Dopiero po śmierci generała Franco i zainicjowaniu procesu demokratyzacji Hiszpanii powstały warunki do ustanowienia stosunków politycznych z Polską. Jednakże pełna normalizacja relacji politycznych i zbliżenie między obydwojma państwami nastąpiło dopiero po upadku komunizmu. W październiku 1992 r. oba kraje podpisały umowę o przyjaźni i współpracy. Jednakże do połowy lat dziewięćdziesiątych relacje polityczne miały dla obu krajów znaczenie drugorzędne. Polska była bardziej zainteresowana zacieśnianiem więzi z USA, Wielką Brytanią i Niemcami. Natomiast Hiszpania koncentrowała swe wysiłki na pogłębianiu współpracy z Ameryką Łacińską oraz krajami południowego wybrzeża Morza Śródziemnego⁹. Choć centrolewicowy rząd Felipe Gonzaleza miał pozytywny stosunek do ewentualnego przystąpienia krajów Europy Środkowo-Wschodniej do UE, to jego przedstawiciele podkreślali, że proces włączania tych krajów w struktury europejskie nie powinien osłabiać zainteresowania UE umacnianiem swojej pozycji na południowej flance wspólnoty ani ograniczać dopływu środków finansowych w ramach polityk spójności (Bernatowicz 1998).

Dojście do władzy prawicowej Partii Ludowej José Marii Aznara w 1996 r. oraz podjęcie przez Radę Europejską decyzji o rozpoczęciu negocjacji akcesyjnych z krajami Europy Środkowo-Wschodniej w roku następnym zmieniło diametralnie hiszpańskie relacje z krajami Europy Środkowo-Wschodniej, szczególnie z Polską (Serrano Postigio 2008). Zbliżenie z przyszłymi członkami UE wynikało z przyjęcia przez Hiszpanię nowej strategii politycznej opierającej się na idei stworzenia sojuszu krajów peryferyjnych mającego być przeciwwagą dla dominującej roli Francji i Niemiec (Wojna 2006). Nowa wizja relacji między Hiszpanią i krajami Europy Środkowo-Wschodniej, a zwłaszcza Polską szybko urzeczywistniła się w konkretnych działaniach podjętych tak na poziomie bilateralnym, unijnym, jak i międzynarodowym. Na poziomie bilateralnym w styczniu 1998 r. została podpisana wspólna deklaracja o partnerstwie strategicznym, w którym zadeklarowano chęć nadania stosunkom polsko-hiszpańskim priorytetowego charakteru. Kulminacją zacieśniania relacji dwustronnych był pierwszy szczyt polsko-hiszpański w 2003 r., w którym wzięli udział ministrowie obrony, spraw wewnętrznych, spraw europejskich, sprawiedliwości, infrastruktury i kultury. W wymiarze unijnym duże znaczenie dla zacieśnienia współpracy miały negocjacje dotyczące podziału głosów w Radzie Europejskiej w Nicei w 2000 r. oraz późniejsza obrona tych postanowień. W wymiarze międzynarodowym czynnikiem konsolidującym współpracę między obydwojma państwami było poparcie dla interwencji w Iraku

⁹ O stosunkowo małym znaczeniu, jakie miały w tym okresie wzajemne stosunki świadczy również fakt, że dopiero w 1996 r., czyli 4 lata po podpisaniu umowy o przyjaźni i współpracy zaczęła funkcjonować dwustronna komisja odpowiedzialna za definiowanie wzajemnej współpracy (Serrano Postigio 2008).

w 2003 r. oraz powstanie wspólnej polsko-hiszpańskiej dywizji w ramach misji stabilizacyjnej (Wojna 2006).

Przebiegające w tragicznych okolicznościach wybory do hiszpańskiego parlamentu z 13 marca 2004 r.¹⁰ doprowadziły nie tylko do zmiany rządu, ale również radykalnej reorientacji w polityce zagranicznej, co wpłynęło na znaczące osłabienie politycznych relacji między Polską a Hiszpanią. Zgodnie z przedwyborczymi zapowiedziami, socjalistyczny rząd José Luisa Rodrígueza Zapatero wycofał wojska hiszpańskie z misji stabilizacyjnej w Iraku. Wkrótce potem Hiszpania poparła Francję i Niemcy w negocjacjach o podział głosów w Radzie Europejskiej. Po zmianie rządu polsko-hiszpańska współpraca polityczna nie miała już charakteru strategicznego, rozwijała się przede wszystkim w ramach instytucji unijnych, będąc zdeterminowana przez doraźne interesy obu stron. Wygrana prawicowej Partii Ludowej w wyborach parlamentarnych w 2011 r. nie zmieniła tej sytuacji, co miało bezpośredni związek ze słabą pozycją międzynarodową – nadwyżężonej kryzysem ekonomicznym Hiszpanii i jej rosnącym uzależnieniem od unijnych instytucji politycznych i finansowych (Mestres 2014).

III.2. Charakterystyka umów i porozumień międzynarodowych między Polską a Hiszpanią

Dwie umowy bilateralne wpłynęły na intensywność i charakter napływu Polaków do Hiszpanii po 1989 r. Przede wszystkim należy wskazać umowę o zniesieniu obowiązku wizowego dla obywateli obu państw podpisaną w 1993 r.¹¹ Umowa ta była bezpośrednio związana z wejściem w życie Traktatu z Schengen. Obywatele obu państw uzyskali prawo przekroczenia granicy i pobytu nieprzekraczającego 90 dni. Zniesienie obowiązku wizowego ułatwiło znacznie napływ polskich imigrantów. Wielu z nich pozostawało w Hiszpanii po upływie 90 dni, oczekując na legalizację swojego pobytu w ramach którejś z często stosowanych amnestii wobec imigrantów nielegalnych (Stanek 2008a; Stanek i Sobczak 2007). Po drugie, w 2002 r. została podpisana umowa dwustronna w sprawie zasad i warunków wzajemnego przepływu pracowników między oboma państwami. Umowa dotyczyła pracowników stałych (zatrudnionych na okres przynajmniej jednego roku), sezonowych (zatrudnionych do 9 miesięcy w roku) i stażystów (zatrudnionych przez okres do 18 miesięcy). W ostatnim przypadku zatrudniane miały być osoby w wieku 18-30. Należy podkreślić, że umowa nie miała wpływu na sytuację osób już przebywających w Hiszpanii, gdyż rekrutacja odbywała się wyłącznie w kraju pochodzenia.

Należy również wspomnieć, że po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej Hiszpania, podobnie jak prawie wszystkie kraje UE¹², wprowadziła ograniczenia w dostępie do swojego rynku pracy. Ograniczenia nie dotyczyły jednak pracujących na własny rachunek, co zostało wykorzystane przez wiele osób do uregulowania swojej sytuacji w Hiszpanii. Po upływie dwóch lat, w maju 2006 r. Hiszpania otworzyła

¹⁰ Dwa dni przed wyborami miała miejsce seria ataków terrorystycznych przeprowadzonych przez islamską grupę terrorystyczną, w wyniku których życie straciły 193 osoby, a 1858 zostało rannych.

¹¹ Umowa weszła w życie w styczniu następnego roku.

¹² Z wyjątkiem Irlandii, Wielkiej Brytanii oraz Szwecji.

całkowicie swój rynek pracy. Jak już wspomniano wcześniej, decyzja wpłynęła na intensyfikację napływu imigrantów z Polski.

III.3. Dominujące wzajemne postawy społeczeństw Polski i Hiszpanii

Oddalenie geograficzne i izolacja spowodowały, że w drugiej połowie XX wieku wzajemne oceny społeczeństw Polski i Hiszpanii opierały się na stereotypowych wyobrażeniach. Dopiero transformacja polityczna w Polsce i stopniowe otwarcie granic pozwoliło obu społeczeństwom na nawiązanie kontaktów. Choć nadal oparte na cząstkowej wiedzy i stereotypowych wyobrażeniach, relacje między Hiszpanami i Polakami cechuje rosnące zainteresowanie. Dużą rolę odegrali i nadal odgrywają polscy imigranci, których obecność w Hiszpanii była uważana za korzystną dla tego kraju. Sama Polska pozostaje nadal krajem stosunkowo mało znanym i jest kojarzona z surowym klimatem, wódką i tradycjonalizmem (Nalewajko 2012). Badania Anny Napiontkówny (2008) oraz Małgorzaty Nalewajko (2012) wskazują, że rosnąca częstotliwość wyjazdów Hiszpanów do Polski służy nie tylko pogłębieniu wiedzy o naszym kraju, ale jest również bardzo pomocna w wyrabianiu pozytywnych postaw. Ogromną rolę w pogłębianiu wiedzy o Polsce odgrywa promocja polskiej kultury, realizowana zarówno przez polskie instytucje kulturalne (przede wszystkim Instytut Adama Mickiewicza), jak i organizacje Polaków w Hiszpanii. W Hiszpanii odbywają się liczne wystawy i koncerty polskich artystów oraz pokazy polskiej sztuki filmowej (Urquijo 2008). Choć tego rodzaju inicjatywy są skierowane do ograniczonego grona miłośników kultury wysokiej, to jednak trudno jest im odmówić istotnego wpływu na kształtowanie przychylnych postaw wobec Polski wśród hiszpańskich elit intelektualnych i kulturalnych.

O ile dla ogółu Hiszpanów Polska nadal pozostaje krajem nieznanym i w związku z tym raczej obojętnym, to w przypadku Polaków od początku lat dziewięćdziesiątych można zaobserwować wzrost ocen przychylnych Hiszpanom i Hiszpanii. Według badań Centrum Badań Opinii Publicznej (2015), Hiszpanie znajdują się w czołówce narodów najbardziej lubianych przez Polaków. Wraz z sympatią rośnie również zainteresowanie hiszpańską kulturą i językiem. Język hiszpański znajduje się wśród języków najchętniej wybieranych w ramach kursów realizowanych poza oficjalnym systemem oświaty (Murcia Soriano 2006). O wielkim zainteresowaniu Hiszpanią i jej kulturą świadczy też fakt, że siedziba Instytutu Cervantesa w Warszawie należy do jednej z największych wśród wszystkich placówek, które posiada ta instytucja na świecie.

IV. Literatura

Aguilera María, González, María del Pilar i Rodríguez Vicente (1994), *Inmigrantes polacos en España*, Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

Aparicio, Rosa i Tornos, Andrés(2008), *Las asociaciones de inmigrantes en España. Una visión en conjunto*.

Arango, Joaquín (2012), *Early starters and latecomers. Comparing countries of immigration and immigration re-gimes in Europe*, w: Marek Okólski (ed.), *European*

Immigrations. Trends, Structures and Policy Implications, Amsterdam: Amsterdam University Press, s. 45-64.

Arnal Sarasa, María Dolores(1998), *Inmigrantes polacos en España. El camino como concepto teórico para el estudio de la adaptación*, Madrid: Universidad Complutense de Madrid.

Bąk, Grzegorz (2008), *Wybitne postacie madryckiej Polonii: Juliusz Babecki, Karolina Babecka, Józef Łobodowski, Kazimierz Tylko, Gabriela Makowiecka*, w: Izabela Barlińska, Marek Raczkiewicz, Mikołaj Stanek (red.e.), *Poza Ojczyznę niosą Ojczyznę – przeszłości i teraźniejszość Polonii hiszpańskiej*, Kraków: Homo Dei, (en prensa).

Bąk, Grzegorz (2004), *Prólogo*, w: Fernando Presa Gonzalez, Grzegorz Bąk, Agnieszka Matyjaszyk Grenda, Roberto Monforte Dupret (eds.), *Soldados Polacos en España durante la Guerra de la Independencia Española (1808-1814)*, Madrid, s. 9-33.

Bermudez, Anastasia i Brey, Elisa (2016) *Is Spain Becoming a Country of Emigration Again? Data Evidence and Public Responses*, w: Jean-Michel Lafleur, Mikołaj Stanek (eds.), *South-North Migration of EU Citizens in Times of Crisis*, Dordrecht Springer, w druku.

Bernatowicz, Grażyna(1998), *Hiszpania, Portugalia i Grecja wobec rozszerzenia Unii Europejskiej*, „Sprawy Międzynarodowe” 51(2): 41-54.

Brey, Elisa i Stanek ,Mikołaj (2013), *The Impacts of Restrictions and Entitlements on the Integration of Family Migrants*, w: *IMPACIM Research Project National Report: Spain*, Oxford: COMPAS.

Cachón Rodríguez, Lorenzo (2009), *La „España inmigrante”: marco discriminatorio, mercado de trabajo y políticas de integración*, Barcelona: Anthropos Editorial.

Casero Ripollés, Andreu (2007), *Inmigración e ilegalidad: la representación mediática del „otro” como problema*, „Cultura, lenguaje y representación: revista de estudios culturales de la Universitat Jaume I” 4:33-47.

CBOS(2015), *Komunikat Badań CBOS. Stosunek do innych narodów*, Warszawa: Centrum Badania Opinii Publicznej.

Cea D'Ancona, María Angeles i Valles Martinez, Miguel (2015), *Evolución del racismo y la xenofobia en España. Informe 2014*, Madrid: Ministerio de Empleo y Seguridad Social.

Ciechanowski, Jan Stanisław (2015), *Podwójna gra: Rzeczpospolita Polska wobec hiszpańskiej wojny domowej 1936-1939*, Warszawa: Fundacja Historia i Kultura.

Deszczyński, Marek Piotr(1997), *Eksport polskiego sprzętu wojskowego do Hiszpanii*, „Kwartalnik Historyczny” 1.

Eiroa, Matilde (2001), *Las relaciones de Franco con Europa Centro-Oriental (1939-1955)*, Barcelona: Ariel.

González Enríquez, Carmen(2012), *La emigración desde España, una migración de retorno*, w: *Análisis del Real Instituto Elcano (ARI)*, Madrid: Real Instituto Elcano.

González Martínez, Elda (2008), *Los estereotipos más favorables: los polacos en el ámbito laboral español*, w: Juan David Marina (ed.), *El cambio de la imagen mutua de Polonia y España desde la transición*, Varsovia: Instituto Cervantes / PAN, s. 143-158.

González Yanci, María del Pilar i Aguilera Arilla, María José (1996), *Los polacos en los nuevos flujos inmigratorios en España: una aceptación social diferente* „Espacio, Tiempo y Forma. Serie VI, Geografía” 9:73-91.

Gualda Caballero, Estrella i Ruiz Garcia, Marta (2004), *Migración femenina de Europa del Este y mercado de trabajo agrícola en la provincia de Huelva, España*, „Migraciones Internacionales” 2(4):36-65.

Herranz Aguayo, Inmaculada(2008), *Las asociaciones de inmigrantes un nuevo agente socio-político*, „Mediterráneo económico” 14:203-227.

Instituto Nacional de Estadística(1931), *Censo de la población de España: según el empadronamiento hecho en la Península e islas adyacentes y posesiones del norte y costa occidental de África el 31 de diciembre de 1930*, Madrid.

Kudła, Michał (2002), *Szlak bojowy polskich ułanów w czasie pierwszej wojny karlistowskiej*, w: Jan Kieniewicz (red.), *Studia polsko-hiszpańskie*, Warszawa: Ośrodek Badań nad Tradycją Antyczną w Polsce i Europie, s. 77-93.

Lopez-Sala, Ana (2013), *Managing Uncertainty: Immigration Policies in Spain during Economic Recession (2008-2011)*, „Migraciones Internacionales” 7(1):39-69.

Makowiecka, Gabriela(1984), *Po drogach polsko-hiszpańskich*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.

Malinowski Rubio, Maria Paula (1991), *Polacy w Hiszpanii*, „Przegląd Polonijny” 2:73-88.

Matejko, Ewa(2004), *Migracja sezonowa jako strategia działania w kontekście sytuacji na polskim i hiszpańskim rynku pracy*, w: Paweł Kaczmarczyk, Wojciech Łukowski (red.), *Polscy pracownicy na rynku Unii Europejskiej*, Warszawa: Scholar, s. 240-260.

Matyjaszczyk Grenda, Agnieszka i Presa González, Fernando(2001), *Viajeros polacos en España (a caballo de los siglos XIX y XX)*, Madrid: Huerga y Fierro.

Méndez, Mónica, Cebolla Boado, Héctor i Pinyol i Jiménez, Gemma (2014), *Han cambiado las percepciones sobre la inmigración en España?* „Crítica” 994:14-21.

Mestres, Laia(2014) *Las relaciones estratégicas entre España y sus socios europeos: el futuro de las cumbres bilaterales con Alemania, Francia, Italia y Polonia*, w: *Estrategia Exterior Española*, Madrid: Instituto Elcano.



Mielczarek, Agnieszka (2004), *Información y propaganda en Polonia. Revista ilustrada (1955-1969), publicación periódica de la colonia polaca en España*, w: Piotr Sawicki (ed.) *España en Europa. Historia, contactos, viajes*, Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, s. 125-134.

Mleczak, Marcin (2013), *Stosunki polsko-hiszpańskie 1939-1975*, „Studenckie Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 10:79-95.

Morales Diez de Ulzurrun, Laura, González, Amparo i Jorba, Laia (2009), *Políticas de incorporación y la gestión del asociacionismo de la población de origen inmigrante a nivel local*, w: Ricard Zapata Barrero (ed.), *Políticas y gobernabilidad de la inmigración en España*, Barcelona: Ariel, s. 113-138.

MSZ (2009.), *Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą*, Warszawa: Departament Współpracy z Polonią, Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

MSZ (2014), *Atlas polskiej obecności za granicą*, Warszawa: Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

Murcia Soriano, Abel A. (2006), *El español en Polonia*, Varsovia: Instituto Cervantes.

Nalewajko, Małgorzata (2003), *Tworzenie się społeczności polskiej w Regionie Autonomicznym Madrytu – doświadczenie imigracji*, w: Elda González Martínez, Małgorzata Nalewajko (red.), *Hiszpania-Polska – spotkania*, Warszawa: Neriton, s. 125-155.

Nalewajko, Małgorzata (2012), *Nieznani a bliscy. Historyczne i społeczne uwarunkowania recepcji polskiej imigracji przełomu XX i XXI wieku w Hiszpanii*, Warszawa: Instytut Historii PAN.

Napiontkówna, Anna (2008), *Wzajemne postrzeganie się Polaków i Hiszpanów przez pryzmat doświadczeń turystycznych (na podstawie polskich i hiszpańskich przewodników)*, w: Juan David Marina (ed.), *El cambio de la imagen mutua de Polonia y España desde la transición*, Varsovia: Instituto Cervantes / PAN, s. 343-360.

Parella, Sònia i Petroff, Alisa (2014), *Migración de retorno en España: salidas de inmigrantes y programas de retorno en un contexto de crisis*, w: Joaquín Arango, David Moya Malapeira, Josep Oliver Alonso (eds.), *Anuario de la inmigración en España (edición 2014): Inmigración y emigración: mitos y realidades*, Barcelona: CIDOB, s. 62-88.

Pasetti, Francesco (2014) *Country Report: Integration policies in Spain*, w: INTERACT – res, Florence: European University Institute.

Ramirez Goicoechea, Eugenia (1996), *Inmigrantes en España: vidas y experiencias*, Madrid: CIS.

Rinken, Sebastian (2015), *Actitudes hacia la inmigración y los inmigrantes: en qué es España excepcional? „Migraciones Internacionales” 37:53-74.*



Rinken, Sebastian i Escobar Villegas, María Soledad(2011), *Opiniones y actitudes ante la inmigración en un contexto de crisis económica: datos y reflexiones*, „Documentación social” 162:99-116.

Rodriguez-Fraticelli C., Sanabria C., Tirado A. (1991), *‘Puerto Rican non-profit organisations in New York City’*, w H.E. Gallegos, M. O’Neill (red), *Hispanics in the Non-Profit Sector*, New York: The Foundation Center.

Rodríguez Rodríguez, Vicente(1995), *Los polacos en España. De refugiados a inmigrantes*, „Estudios Geográficos” LV(220):521-546.

Różycki, Bartłomiej(2015), *Polska Ludowa wobec Hiszpanii frankistowskiej i hiszpańskiej transformacji ustrojowej (1945-1977)*, Warszawa: IPN.

Sawicki, Piotr (red.) (1996), *Hiszpania malowniczo-historyczna. Zapirenejskie wędrówki Polaków w latach 1838-1930*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Serrano Postigio, Paloma(2008.), *Bilans stosunków hiszpańsko-polskich w trzydziestą rocznicę ich ponownego nawiązania 1977-2007*, w: Juan David Marina (red.), *Wzajemny obraz Hiszpanii i Polski od czasu przejścia do demokracji*, Warszawa: Instituto Cervantes / PAN, s. 412-426.

Sobczak, Elżbieta(2008),*Szkolnictwo polonijne w Hiszpanii po roku 1989*, w: Izabela Barlińska, Marek Raczkiewicz, Mikołaj Stanek (red.), *Poza Ojczyznę niosą Ojczyznę – przeszłości i terażniejszość Polonii hiszpańskiej*, Kraków: Homo Dei, s. 171-183.

Stanek, Mikołaj(2008a), *Migracje zarobkowe Polaków do Hiszpanii po 1989 roku*, w: Izabela Barlińska, Marek Raczkiewicz, Mikołaj Stanek (red.), *Poza Ojczyznę niosą Ojczyznę – przeszłości i terażniejszość Polonii hiszpańskiej*, Kraków: Homo Dei, s. 73-104.

Stanek, Mikołaj (2008b), *Los inmigrantes polacos en la Comunidad de Madrid y su inserción laboral*, w: *Departamento de Sociología II (Ecología Humana y Población)*, Madrid: Universidad Complutense de Madrid.

Stanek, Mikołaj i Sobczak, Elżbieta (2008), *Wymiary życia polonijnego*, w: Izabela Barlińska, Marek Raczkiewicz, Mikołaj Stanek (red.), *Poza Ojczyznę niosą Ojczyznę – przeszłości i terażniejszość Polonii hiszpańskiej*, Kraków: Homo Dei, s. 135-150.

Stanek, Mikołaj i Sobczak, Elżbieta (2007), *Polacy i Polonia w Hiszpanii na przełomie XX i XXI wieku [Los polacos y la comunidad polaca en España entre los siglos XX y XXI]*, „Studia Polonijne” 28:215-241.

Tortajada, Iolanda, Comas, Dolors i Martinez, Raúl (2014), *Inmigración, crisis económica y discursos radiofónicos: hacia un lenguaje excluyente*, „Estudios sobre el Mensaje Periodístico” 20(2).

Urquijo, José Ramón (2008), *Ślady kultury polskiej w Hiszpanii*, w: Juan David Marina (ed.), *El cambio de la imagen mutua de Polonia y España desde la transición*, Varsovia: Instituto Cervantes / PAN, s. 476-494.

Wojna, Beata(2006), *Partnerstwo strategiczne hiszpańsko-polskie – jak powstawało i co po nim pozostało*, „Przegląd Dyplomatyczny” 6(34):47-71.

Zapata-Barrero, Ricard, González, Elisabet i Sánchez Montijano, Elena (2008), *El discurso político en torno a la inmigración en España y en la Unión Europea*, Madrid: Ministerio de Trabajo e Inmigración.



Aneks

Tabela A1. Polskie organizacje imigranckie w Hiszpanii

Nazwa stowarzyszenia	Rok założenia	Siedziba	Region
Stowarzyszenie Polaków w Hiszpanii "Orzeł Biały"	1993	Alcala de Henares	Madrycki Region Autonomiczny
Hiszpańsko-Polskie Stowarzyszenie Kulturalne "FORUM"	1994	Madryt i okolice	Madrycki Region Autonomiczny
Stowarzyszenie Polaków w Hiszpanii "Nasz Dom"	2001	Madryt i okolice	Madrycki Region Autonomiczny
Stowarzyszenie Rodziców Dzieci Mówiących po Polsku "POLONIA"	2003	Alcala de Henares	Madrycki Region Autonomiczny
Stowarzyszenie Polaków w Hiszpanii "DOM POLSKI W GETAFE"	2006	Getafe	Madrycki Region Autonomiczny
Stowarzyszenie Kulturalno-Sportowe POLONIA	2007	Mostoles	Madrycki Region Autonomiczny
Stowarzyszenie Kulturalno Sportowe Polaków w Hiszpanii – "Spa"	2009	Alcala de Henares	Madrycki Region Autonomiczny
Stowarzyszenie Polaków w Hiszpanii „Klub Wawel"	2009	Madryt-Vicalvaro	Madrycki Region Autonomiczny
Europejskie Stowarzyszenie Studentów Victoria	2010	Madryt	Madrycki Region Autonomiczny
Polish Professionals in Madrid	2012	Madryt	Madrycki Region Autonomiczny
Hiszpańsko-polskie Stowarzyszenie Kultury „KRAKUS"	2014	Leganes	Madrycki Region Autonomiczny
Stowarzyszenie Krzewienia Kultury Fizycznej, Sportu i Turystyki. Klub Olimpijczyka Polonii w Hiszpanii „Dyskobol"		Alcala de Henares	Madrycki Region Autonomiczny
Stowarzyszenie Kulturalne Katalońsko-Polskie	2000	Barcelona	Katalonia
Stowarzyszenie Kulturalne APLEC Lloret de Mar	2009	Lloret de Mar	Katalonia
Stowarzyszenie Polaków w Mollerussa	2013	Mollerussa	Katalonia
Klub Polski "Fuengirola"	2000	Fuengirola/Málaga	Andaluzja
Stowarzyszenie Polskie w Granadzie „Sami Swoi"	2014	Grenada	Andaluzja
Stowarzyszenie Kulturalne Polsko-Aragońskie	2002	Saragossa	Aragonia
Stowarzyszenie Społeczno-Kulturowe „Nasz Dom" w Aragón	2009	Saragossa	Aragonia
Stowarzyszenie Kulturalne Polaków w Hiszpanii „Pireneje"	2011	Saragossa	Aragonia
Stowarzyszenie Polaków w Asturii „NIKE"	2010	Oviedo	Asturia
Stowarzyszenie "Polonia w Galicji"	2005	Santiago de Compostela	Galicja
Polskie Stowarzyszenie na rzecz Promocji i Wychowania Wielojęzycznego i Międzykulturowego w Kantabрії		Santander	Kantabria
Stowarzyszenie im. Karola Wojtyły w Segovii	2004	Segovia	Kastylija i Leon
Stowarzyszenie Polaków Zamieszkałych w Avili "Casa Copernico"	2006	Avila	Kastylija i Leon
Stowarzyszenie Kulturalne Salmantyńsko-Polskie "Polañoles"	2015	Salamanka	Kastylija i Leon
Stowarzyszenie Kulturalne Baskijsko-Polskie „Arrano-Zuria"	1998	Vizcaya	Kraj Basków
Stowarzyszenie Kulturalne Przyjaźni Polsko-Hiszpańskiej "Kopernik"	2006	Murcia	Murcia
Polskie Stowarzyszenie na rzecz Promocji i Wychowania Wielojęzycznego i Międzykulturowego w Kantabрії		Murcia	Murcia
Stowarzyszenie Polaków na Majorce	2001	Palma de Mallorca	Wyspy Balearskie
Stowarzyszenie „Centrum Kultury Polskiej w Walencji"	2011	Walencja	Walencja
Stowarzyszenie Przyjaciół Języka Polskiego w Walencji		Walencja	Walencja
Stowarzyszenie Polsko - Kanaryjskie „ARKA"	2008	Tenerife	Wyspy Kanaryjskie

Źródło: Stanek (2008), Stanek i Sobczak (2007, 2008), MSZ (2009, 2014), www.polonia.es,
www.msz.gov.pl/pl/p/madryt_es_a_pl/informacje_konsularne/polonia_w_hiszpanii.